

THIMÁR ATTILA (1969) Budapest

Vizualitás és verbalitás között

Szavakon túl beszélgetéssorozat a kortárs művészet kontextusairól

1. rész

A *Szavakon túl* olyan programsorozat, amely különösen illik a Kortárs folyóirat összművészeti jellegéhez. A Kortárs irodalmi lapként indult, az évtizedek alatt sokat változott, az utóbbi öt évben igyekeztünk átalakítani profilját, és egy összművészeti folyóiratot létrehozni, ahol helyet kapott a képzőművészet és a zene is. Hat éve létrejött az online változat, amely ezeken a művészeti területeken túl a színházzal és a filmművészettel is foglalkozik.

A *Szavakon túl* beszélgetéssorozat fókuszja a vizualitás és a verbalitás közti átmenetekre irányul. Minden alkalommal vendégünk egy irodalmi alkotó, aki a verbális alapú művészeti irányokat képviseli, és akit arról kérdezzük, hogy mivel kell megküzdenie annak, aki nyelvi eszközökkel alkot, miközben egy olyan környezet veszi körül, amely kommunikációs szempontból erősen vizuális. Az esteken a másik két vendég nem verbális művészettel foglalkozik – ők arról mesélnek, hogy milyen ebben az eleve vizuális világban alkotni, tájékozódni, művészként létezni. 2017 tavaszán a *Szavakon túl* vendége volt Batykó Róbert festőművész, Boros Mátyás képzőművész, grafikus, Falvai Mátyás író, Féner Tamás fotóművész, Halper László jazzgitáros, Hollós Ádám festő, Jász Attila költő, szerkesztő, esszéíró, Jurák Bettina táncművész, Oláh Dezső jazz-zongorista és zeneszerző, Szilágyi Csenge színművész, Térey János író, költő, drámaíró, műfordító, Vincze Ferenc író, kritikus, szerkesztő. A beszélgetéseket Thimár Attila, a Kortárs folyóirat főszerkesztője vezette.

A beszélgetéseket teljes terjedelmükben nem tudjuk közölni, noha nagyon érdekes volt mind-egyik. Az egyes alkotók fontos és jellemző mondatait válogattuk ki, amelyek a főbb csomópontokhoz, a beszélgetések fő irányához kapcsolódtak.

▼ **Létezik még manapság művészlét? Lehetséges 2017-ben, hogy egyetlen művészeti területhez kapcsolható valaki, vagy már eljutottunk egy olyan korszakba, amikor ez kicsit oldódik, és mindenki több mindennel foglalkozik egyszerre?**

✓ **Boros Mátyás:** Úgy látom, hogy létezik művészlét ma is. Szerintem a reneszánsz kori művészek ugyanannyira voltak üzletemberek, mint művészek. Majd jött a romantika, amikor történt valamiféle eltolódás az individualizmus felé – ekkor már nem csupán alkalmazott jellegű munkákat csináltak. Ez kiteljesedett a 20. századra, és most ennek valamilyen érdekes keveréke működik: egy képzőművész nem álmodozik a műtermében, hanem a saját munkái mellett sok minden mást is csinál. A nagy nemzetközi kortárs képzőművészek elég komoly promóciót és háttérmunkát is társítanak az alkotásaikhoz. Ez hasonlít a reneszánszra: van a művész, és közben egy egész műhely dolgozik neki vagy vele a háttérben. Nekem van műtermem, itt zajlik a munkámnak az autonóm része, ide nem jön megbízó, legfeljebb érdeklődők. Ebben a térben csak azt csinálom, ami engem foglalkoztat. Emellett van az életemben az alkalmazott grafikai vonal, ami nem a műteremben zajlik, hanem egyéb teremben, sokszor számítógép előtt. A két terület teljesen különválnak.

✓ **Falvai Mátyás:** A művészlét szerintem kétféle stratégia mentén képzelhető el. Az egyik szerint valaki mindenestül vállalja ezt az életformát, mindent ennek rendel alá, ezért van az alkotói létnek egy áldozatos olvasata – ami persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy éhezik és tudóvészben halálozik el. A másik lehetséges életstratégia szerint az ember úgy tekint a művészetre, mint az életének kiteljesítését lehetővé tévő eszközök egyikekére, amely időről időre szerepet kap a mindennapjaiban. Ebben az esetben akkor művész, amikor művészetet művel. Hogy ez egy konkrét művészeti kifejezőmódot jelent-e, vagy kísérletezést különböző művészeti területek között, az alkati kérdés. Én egyre inkább egy olyan kultúrakereső, -fogyasztó és -előállító embernek érzem magam, akinek a legerősebb kompetenciája és késztetése, hogy az íráson keresztül fejezze ki magát. Bár korábban jelentek meg szövegeim és könyveim, az utóbbi egy-két évben nagyon keveset publikáltam. Viszont közben sok olyan konceptuális művészeti projektbe fogtam bele más alkotótársakkal közösen,

amelyek a művészet iránti szenvedélyemet valahol mégiscsak kielégítették. Persze szeretek magamra elsősorban íróként tekinteni, de egyáltalán nem várom el a külvilágtól, hogy akként tekintsen rám. Amikor abba a szerencsés helyzetbe kerülök, hogy tudok adózni a legfelsőbb késztetésemnek, a legintimebb ambíciómnak, az írásnak, akkor éppen író vagyok. Viszont azért kalandozom el másfajta területekre, mert szeretném kipróbálni magam másban is, és szeretnék olyasminek is részese lenni, aminek egyébként az íróasztalánál ülő író nem feltétlenül tud.

✓ *Jász Attila:* A folyóiratunkat, az Új Forrást ufónak szoktuk rövidíteni, és én ebben a mai világban ezzel azonosulok is. Húsz-harminc évig, amikor megkérdezték, mivel foglalkozom, nem mondtam, hogy költő vagyok – mert az hülyeség, nem fogalkozás. Ráadásul hogy jövök én ahhoz, hogy annak hívjam magam? A külvilág furcsán veszi, hogy verseket írsz: mintha ufónak néznének. Nem tudnak hova tenni. Hegyen lakom, normális emberek a szomszédaim, de amikor kimegyek egy könyvvel vagy lappal a kertbe, átintenek, hogy „sziesztázunk?” Én meg mondom, hogy nem, dolgozom. Megszoktam, hogy így néznek rám. A régi utcánkban, egy kertvárosban mindenkit a foglalkozásuk szerint neveztek az emberek: a bíróság, a kéményseprőék... Mi voltunk a költőék. Talán nem is tudták a nevünket. Eleinte nagyon zavart, hogy költöznek, és azt gondolják, hogy totál elszállt vagyok. De ezen már túlléptem. Ezért használom inkább az ufót: valaki, aki nem a Földről jött. Hiszen hogy lehet manapság, a 21. században versekkel foglalkozni? Az emberek nagy része szerint ez nem normális dolog. Most persze egy olyan közegben ülünk, ahol mindenki tolerálja, hogy az ember verseket ír, de a való világban ez nem ennyire evidens.

✓ *Térey János:* Én most épp egy színházi regényt írok, ezért nagyon sok színészinterjút olvasok. Egy színművész státusa, de főleg ismertsége egészen más, mint egy íróé. A szereplés jelentősége is eltérő. Egy írónak nagyon sok helyen kell megmutatnia magát, hogy a létezése esemény legyen. Általában úgy megy be valahova, mint bárki az utcáról – ami nem is baj. Engem nem ismernek fel akárhol, egyszerű állampolgár vagyok, bár előfordult már, hogy azért nem hagytak fizetni a moziban, mert én vagyok én. Ha sokat járok egy étterembe, és mondjuk, láttak a tévében, megjegyeznek, és tudják, mivel foglalkozom. De ott is úgy azonosítanak mint törzsvendéget, nem mint író. Ha a kettő összeér, akkor azt gondolom, hogy kíváncsiak is – és ilyenkor el is szoktak olvasni.

✓ *Jurák Bettina:* Az embereknek, amikor meghallják, hogy táncos vagyok, általában nem a művészi tánc jut eszükbe, hanem az éjszakai munka különböző bárókban. Magyarországon nehéz táncosnak lenni – külföldön jobban elismerik ezt a műfajt, itthon a művészi jelenlét kevésbé hangsúlyos. Magyarországon vannak balerinák és különböző moderntánc-együttesekben táncoló táncosok, de nagyon sokan szabadúsznak. Nehéz elhelyezkedni. Emiatt ritkán lehet abból megélni, hogy valaki csak táncművész, gyakran kell kiegészítő munkát keresni: több ismerősöm a tánc mellett például kávézóban szolgál fel. Én nagyon szeretnék az a táncművész lenni, aki csak ezt csinálja, csak erre tud koncentrálni, és nem kell utána egy teljesen más munkahelyre becsöppennie. Nehéz elfogadtatni, hogy a táncművészet egy művészi ágazat, és nem szórakozás. Ez a modern tánc esetében nem teljesen kiforrott még itthon, a balett ilyen szempontból más helyzetben van.

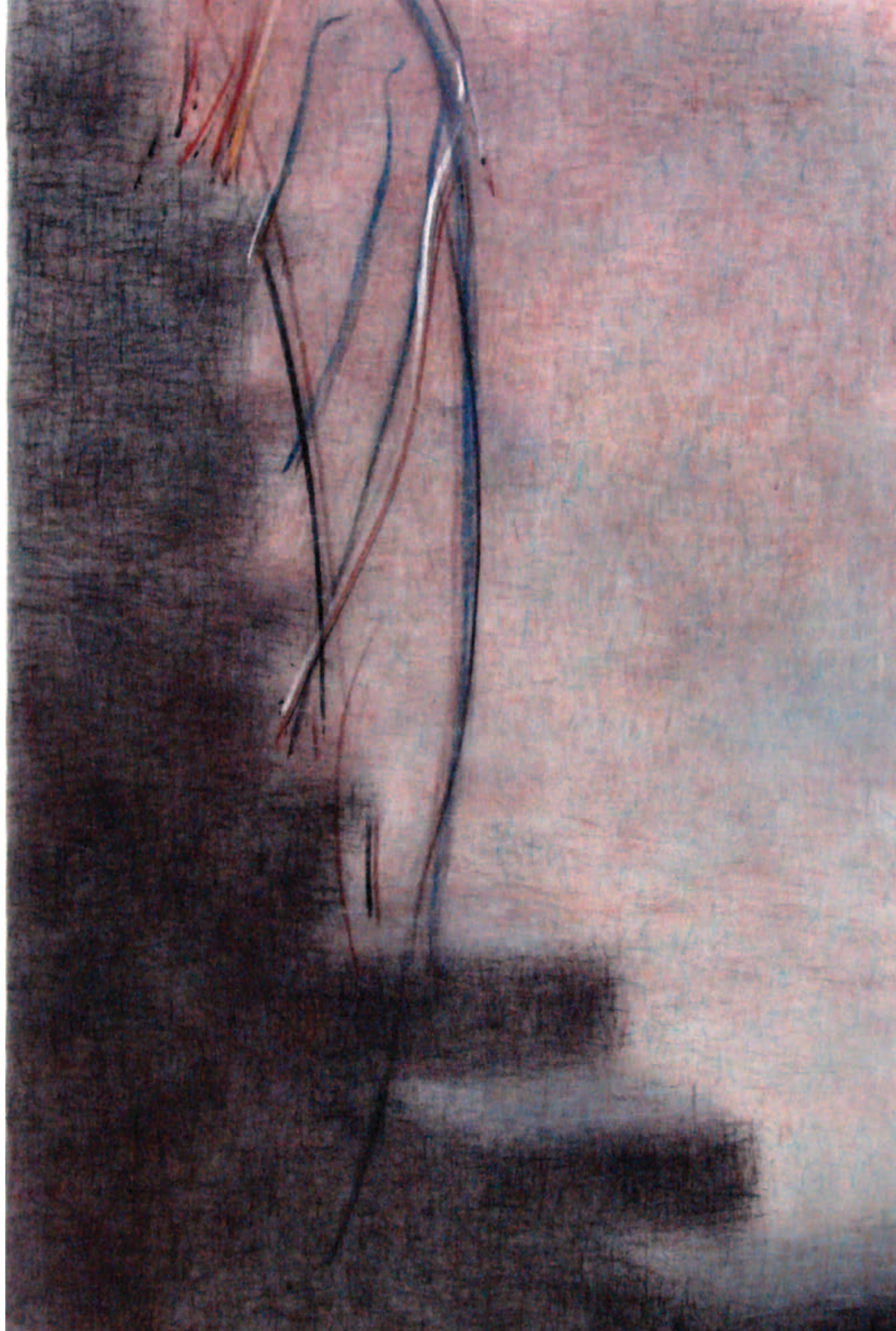
✓ *Hollós Ádám:* Abban a korban, amiben most élünk, a legegyszerűbb és legkönnyebb több lábon állni, főleg, ha vizualitásban gondolkodom. A YouTube-on dőlnek ránk a how-to videók – ami persze nem elegendő tudás, de indulásnak elég. Bele tudja magát vetni az ember dolgokba, el tud kezdeni kísérletezni, fejleszteni a képességeit. És bárhonnán nézzük is, több vasat kell tartani a tűzbe. Természetesen én is ezt csinálom. Ám jön az a masszív diszlokációs élmény, hogy akkor mi is vagyok én. Mi az az önazonosság, amihez ki tudok kötni egy gigászi vasmacskát, és az leszek én? Be kell vallani, hogy ez nem könnyű – de kell találni egy pontot, ami én vagyok, és csak én vagyok. Mert így érzem a legjobban magamat, ez az, amikor tudok magamra úgy gondolni, hogy festőművész vagyok, és ez határozza meg a nap huszonnégy órájában a léteimet, a tetteimet. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy le kell korlátozni az érdeklődést egy irányba, de szeretek hangsúlyozni, pakolgatni dolgokat a mérlegemre. Amikor ráteszem a festőművészetet, a mérlegnek az a serpenyője elég nagyot koppan.

✓ *Halper László:* Mindig több dolgot csináltam, rádióztam, és négy interjúkötetemet jelent meg. Nálam teljesen természetes, hogy megvan a fő irány az életemben: egyértelműen muzsikusként vagyok, ez nem kérdés. Az, hogy jött a rádiózás, egy véletlennek volt köszönhető, de nagyon örülök neki. Szerettem már gyerekkoromban is azokat a rádió- és tévéműsorokat, ahol interjúkat készítettek. Amikor a Rádió C, a cigány rádió elindult, rájöttem, hogy a családi kapcsolataim révén egy olyan

BÁLINT ÁDÁM, Cselédlépcsők III., 2006 ▶

generációról fogok tudni műsort csinálni, akik elfelejtődtek. Ez után a sorozat után még sokféle műsort készítettem. A Klubrádióban van ma is egy jazzműsorom, az ott elhangzott beszélgetésekből is jelentek meg interjúköteteim. Az életemben az első és legfontosabb a zene, de ehhez kapcsolódóan foglalkozom más dolgokkal is.

✓ *Szilágyi Csenge*: Amikor még egyetemre jártam, azt akartam hinni, hogy nincs művészlét, semmi-
ben sem különbözik a többitől az az ember, aki színházban dolgozik. De mégis van ilyen. Látom ma-
gam körül, hogy milyen nehéz az anyaságot összeegyeztetni a színházzal – életem feladatának tar-
tom, hogy egyszerre legyek majd jó anya és jó színésznő. Hatalmas küzdelmeket tapasztalok ma-
gam körül, ha valaki mind a kettőben szeretne helytállni. Mert amint egy színésznő gyereket szül,
teljesen megváltozik körülötte a levegő. Másként tekintenek rá a rendezők. Ez más foglalkozások
esetében is biztosan így van, de a mi esetünkben hatványozottabban befolyásolja, hogy milyen sze-
repeket kap utána az ember.

✓ *Oláh Dezső*: Élhetnék művészeletet, ha elég bátor lennék hozzá: zongoraművészként, aki zene-
szerzéssel is foglalkozik. Időközben a pedagógia is hitvallásommá vált – bár az elején ez az egzis-
ztencia miatt volt szükséges. Ez kezdetben azért volt fontos, hogy felszabadíthassam a kezeimet,
hogy ne kelljen mindenkinek mindent mindenhol eljátszanom. Ebből a szempontból nem élek mű-
vészeletet. Más szempontból igen, mert a nap minden percében a zenével foglalkozom, és ez na-
gyon boldoggá tesz. Mennyi ember van, aki elmegy dolgozni napi nyolc órában, aztán hazamegy, és
azt mondja, hogy nem szereti, amit csinál. Én szeretem.

✓ *Vincze Ferenc*: Én úgy gondolom, hogy nagyon erősen külön kellene választani az alkalmazott és
a művészi munkákat. Talán az irodalomban sokkal inkább egybe tud csúszni a kettő. Amikor oktató-
ként irodalmat tanítok, és egy órán, mondjuk, valamilyen regényről beszélünk, elég gyakran felmerül
bennem a kérdés, hogy mit kezdenék vele, ha az én szövegem lenne a téma. Az oktatásnál ráadásul
az is szokott zavarni néha, hogy az embernek van egy jó adag elméleti tudása, amit összeszedett az
egyetemen vagy a kutatások során, és ezt az elméleti vonalat nem mindig lehet kikapcsolni, amikor
leül írni. Van a fejében egy csomó minden, amit ott, abban a pillanatban nem kellene használnia,
mert nem az a fontos. Számomra ez elég veszélyes terület. Utólag végig kell nézmem a szöveget,
hogy vajon ki tudtam-e kapcsolni. Ez az oktatásból jön. A másik ilyen alkalmazott irodalmi terület a
szerkesztés. Folyóirat- vagy könyvszerkesztőként szintén folyamatosan szövegekkel dolgozik az
ember. Előfordult már, hogy a sokadik könyv szerkesztése után azt mondtam, hogy nem akarok még
egy szöveget rendbe tenni, mert a sajátomat szeretném megírni. Azt hiszem, az irodalomban na-
gyon nehéz szétválasztani ezt a két dolgot.

✓ **A művészlétben megjelenik az egzisztenciális vonatkozás: meg lehet-e élni belőle? A saját mű-
vészeti területeteken mennyire játszik szerepet az alkalmazott művészi munka? Érti-e úgy az em-
ber, hogy ilyenkor „eladja a lelkét”?**

✓ *Boros Mátvás*: Olyan munkát érdemes vállalni az autonóm alkotás mellett, ami leköt és épít, ugyan-
akkor kapcsolódik a művészethez. Tartok kreatív foglalkozást gyerekeknek és felnőtteknek, és ez
nagyon sokat ad. Ugyanígy vállalom grafikai munkákat is, amikből tanulhatok: legszívesebben olyan
jellegűeket, amilyeneket esetleg még nem csináltam. De az alkalmazott és az autonóm művészeti
területet is menedzselni kell – ez ilyen skizofrén állapot. A kettő gyakran összefonódik, aztán szét-
válk. Van átjárás közöttük, de a végeredmény tekintetében teljesen eltérőek, mintha különböző
nyelveken beszélne az ember. Nem jobb vagy rosszabb egyik sem, csak más. Nekem az a lényeg,
hogy napi huszonnégy órában vizuális dolgokkal tudjak foglalkozni.

✓ *Halper László*: Zenészként meg lehet élni, de én speciel nem tudok. Az életemben voltak olyan pe-
riódusok, amikor csak abból megéltem, hogy játszottam (például egy amerikai zenekarban Nyu-
gat-Európában, vagy amikor Deák Bill Gyulával zenéltem). Amikor jazzgitáros vagyok, akkor nem
feltétlenül élek meg belőle. Én mindig csináltam mellette mást, de hála istennek, olyan dolgokat, aminek
volt köze a zenéhez. Teljesen civil állásom nem volt soha. Ezt én sosem bántam, mert a rádiózást ki
nem hagytam volna az életemből. Például az, hogy Popper Péterrel egy műsorban beszélgethettem
két órát, nagy dolog, mert valószínűleg privát emberként nem hívhattam volna meg magamhoz, mi-
vel nem ismertem személyesen. A művészpályákon nagyon nagy különbségek vannak abban, hogy
kinek hogyan alakul az élete, azon belül mivel foglalkozik. Ha olyasmiket lehet még mellette csinál-
ni, ami izgalmas, akkor nem baj. Szerencsére nekem kellemetlen dolgot nem kellett még vállalnom.
A pénzért játszottam Deák Bill Gyulával, de ezt sem bántam. Egyébként azt hiszem, hogy annyira

nyilvánvalóvá tettem a környezetem számára, hogy én mit szeretnék, mire vagyok hajlandó, hogy engem olyanra nem kértek még fel, amit vissza kellett volna utasítanom.

✓ *Jurák Bettina:* Ha megnézzük Magyarországon a táncegyütteseket és a repertoárjukat, akkor azt látjuk, hogy leginkább olyan darabok futnak, amiket jól ismernek az emberek, például a *Carmen* vagy *A diótörő*. Sokkal nagyobb rájuk a kereslet, mint egy kevésbé ismert kortárs darabra, amit egy külföldi koreográfus rendez itthon – ez csak egy-két előadást él meg. Sok színház szeretne újdonságokat bemutatni, különféle koreográfusokat meghívni, mégis muszáj a klasszikusokat folyamatosan műsoron tartani, mert ezeknek van nagy közönsége, ez biztosítja a működésüket. Amikor a Pécsi Balettel táncoltam, előfordult, hogy még májusban is *A diótörő*-ben játszottuk a hópihéket. Számomra ez egy kicsit vicces volt, de ha a közönségnek ez kell, akkor muszáj ezt csinálni. Volt egy kedvenc darabom Péccsett, a *Lisztmania*. Akik látták, odáig voltak érte, mégsem tudott elég embert bevonítani az előadás, és le kellett venni a repertoárról. Mi, táncosok azért dolgozunk, hogy átadjunk valamit az embereknek, és sokszor azért nem csinálhatunk olyan előadást, amelyet mi szeretnénk – például egy szomorú, kortárs darabot –, mert az emberek nem feltétlenül azért jönnek a színházba, hogy szomorkodjanak, hanem hogy olyan élményekkel térjenek haza, amik kiszakítják őket a hétköznapiakból. Táncosként kevesebb lehetőség van az önmegvalósításra. Aki mégis ezt választja, az nehezen tud megélni belőle, és azt kell látnia, hogy amiért hónapokig keményen dolgozott, néha egy-két előadás után lekerül a műsorról. Ettől függetlenül hiszem, hogy megéri csinálni – gyönyörű szakma, a maga keserűségével.

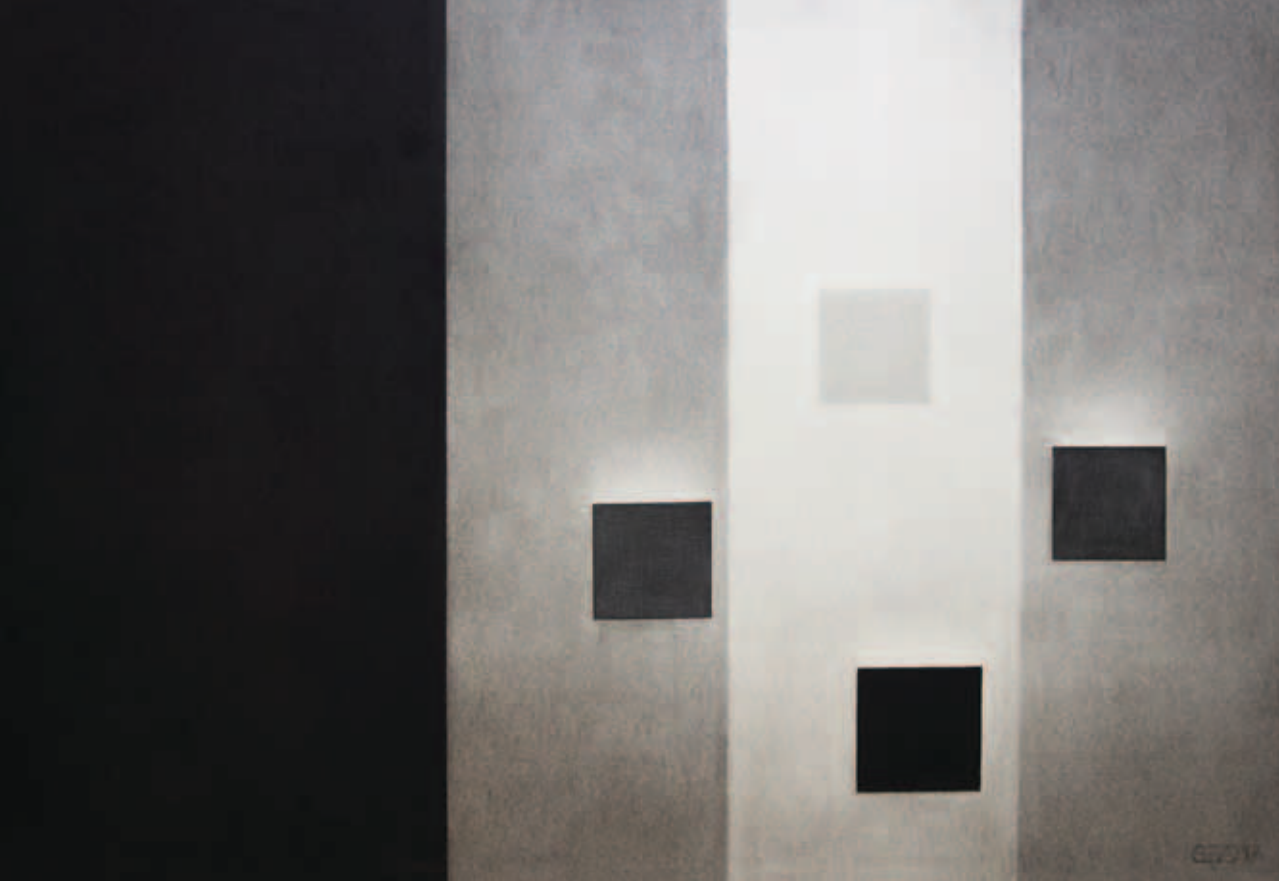
✓ *Batykó Róbert:* Én szerencsés voltam, mert amikor 2005-ben lediplomáztam, viszonylag hamar az acb Galéria tagja lettem. Abban az időszakban ráadásul még nagyon sok lehetősége volt a fiatal művészeknek pályázni ösztöndíjakra, különféle külföldi alkotótelepekre. A gyűjtői aktivitás is kezdett beindulni, érdeklődtek a kortárs fiatal művészek iránt. Volt egy ilyen jó hét-nyolc év, de ez egy hullámzó dolog a művészeknél is, és meg kell érteni, hogy nem lehet mindig felfelé ívelő a pálya, vannak benne hullámvölgyek. Ilyenkor érdemes valamilyen alkalmazott dolgot csinálni, amiből van bevétel, és közben tudod használni a kreativitásodat is. A tanítás elég gyakori példa erre, de voltak, akik az egyetemen híres festményeket másoltak. Én értek egy kicsit a tervezőgrafikához, és előfordul, hogy ilyen munkát vállalok.

✓ *Vincze Ferenc:* Vannak felkérések, amikre már azért mond nemet az ember, mert egyszerűen túl-vállalja magát. Rengeteg érkezik konferenciára, kritika- vagy prózaírásra – prózára nem szoktam nemet mondani, inkább a többire. Irodalomból meg lehet élni, de nagy a veszély, hogy az alkalmazott területein van mód ezt megtenni: szerkesztőként, oktatóként, rengeteg ilyen terület van. Konkrétan szépírásból megélni szerintem nagyon kevesek számára sikerül.

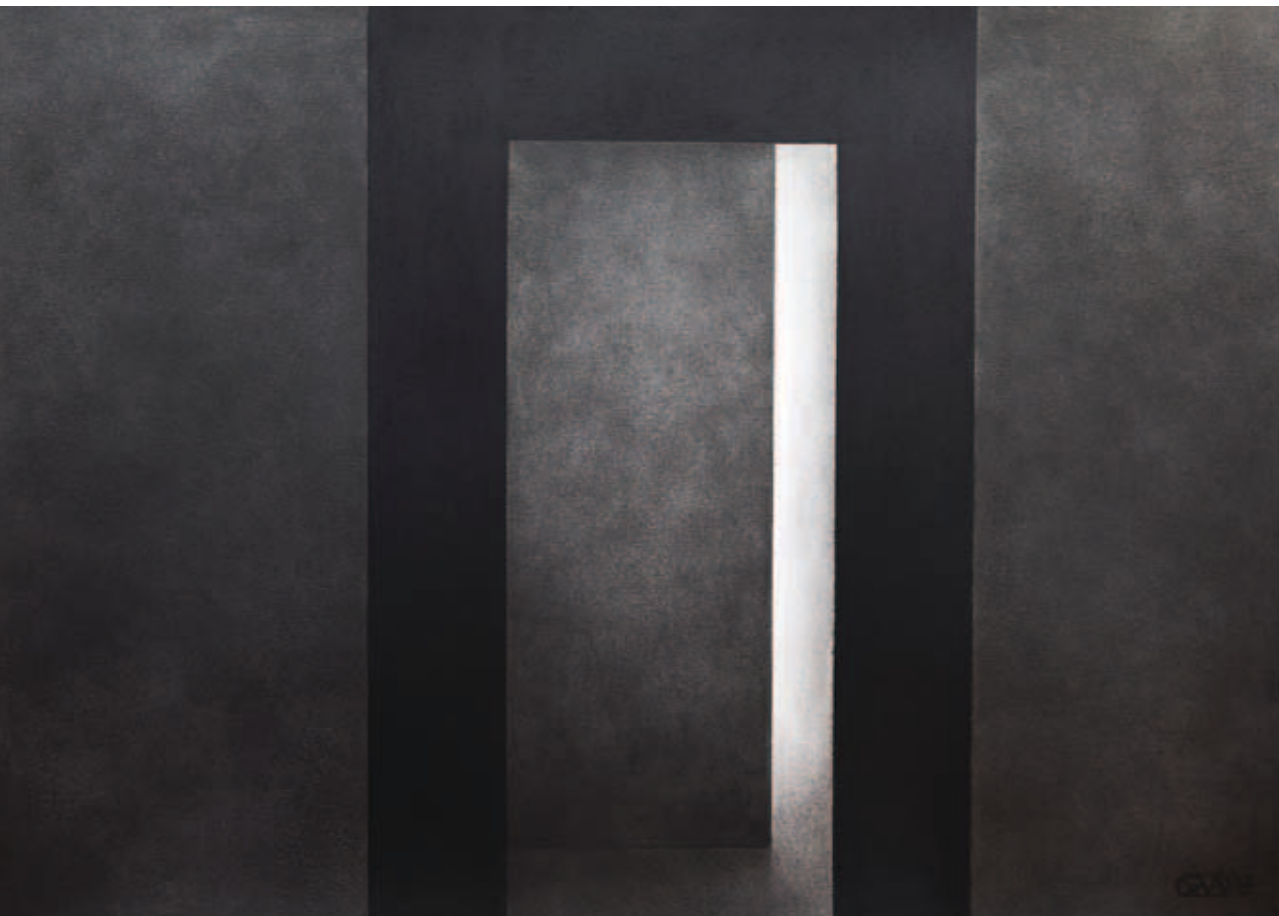
✓ *Hollós Ádám:* Ma Magyarországon a művészeknek – főleg a mi generációnkból – nagyon kis százalékra tud megélni abból, amit autonóm művészként alkot. Muszáj kompromisszumokat kötni. Én ezt megéltem-megélem, és nehéz, de úgy érzem, sikerült egy kicsi receptet találnom erre a helyzetre – nem hiszem, hogy univerzális, hogy bárki tudná alkalmazni, de nekem működött: van a megbízásra készülő munka, amit teljesen külön kell választani attól, ami a műteremben történik, és el kell menni ebben az egészséges határokig, mert muszáj. De a műtermen belül nem adni semmit – ott nincsenek kompromisszumok. Egy ponton túl el kell vállalni díszletek, falgrafikák kivitelezését – ott alkalmazott leszel. Ha ez az ára annak, hogy ma Kelet-Európában élhess annak, ami a szerelmed, ami embernek enged maradni, akkor ezt meg kell adni. Kérdés, hogy ezt milyen hosszan lehet csinálni – erre még nem tudom a választ. De átmeneti megoldásként működik.

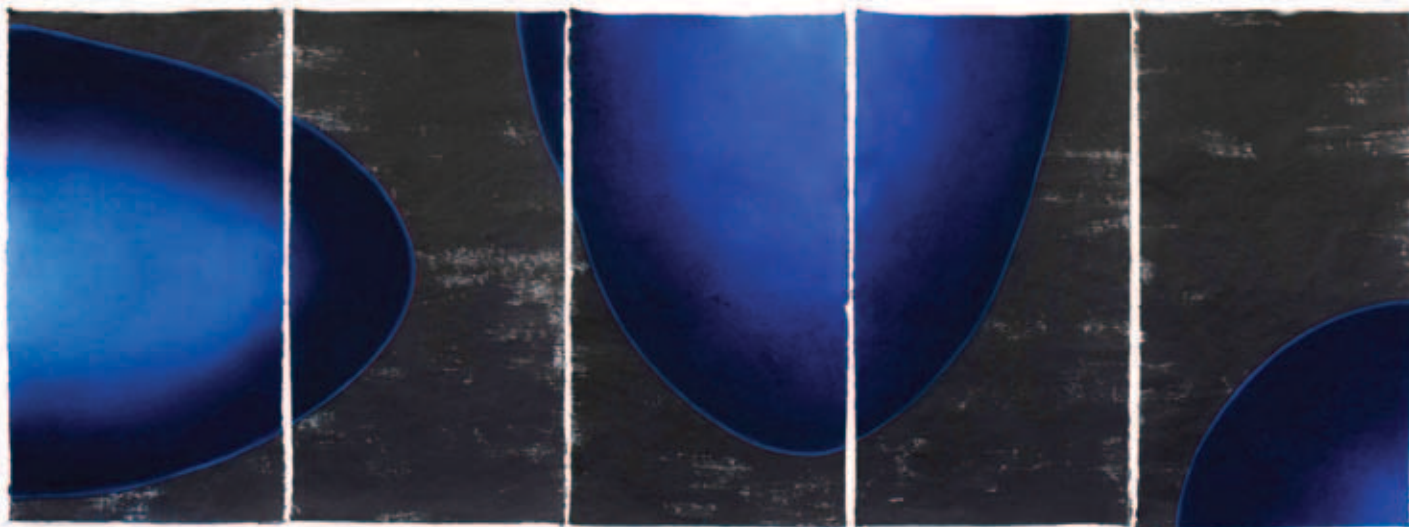
✓ *Oláh Dezső:* Rendel valaki egy hangszerelést. Van egy fő témája, és azt formába szeretné önteni. Amennyiben hallatszódik azon, hogy én vagyok, én készítettem, annak van egy bizonyos ára, de ha valami badarságot szeretne, az sokkal drágább. Vagy amikor valaki felhív, hogy nagyon szereti a játékomat, és kér, hogy egy vacsora alá zenéljek. Ilyenkor elmondom, hogy minél halkabban kell játszani, annál többre kerül. Számomra mindig nehéz kérdés az, hogy van egy elképzelés, egy produktum, és mondjam meg, hogy mennyibe kerül. Vannak nyilvánvaló költségek, amikkel lehet számolni, de egy művésznek az önmegvalósításon kívül még kufárkodnia is kell: mintha egy lóra alkudnánk, és kilóra meg kellene mondanunk, hogy mi mennyibe kerül.

✓ *Falvai Máttyás:* Az írásnál teljesen egyértelmű, hogy rendkívüli lemondások és nagy szerencse kell ahhoz, hogy kizárólag ezzel foglalkozhass. De még ez sem elég: az igazi tehetség és a kiszámítható termelékenység is sokat nyom a latban. Azok az emberek, akikre úgy tekintünk, hogy ők alapvetően

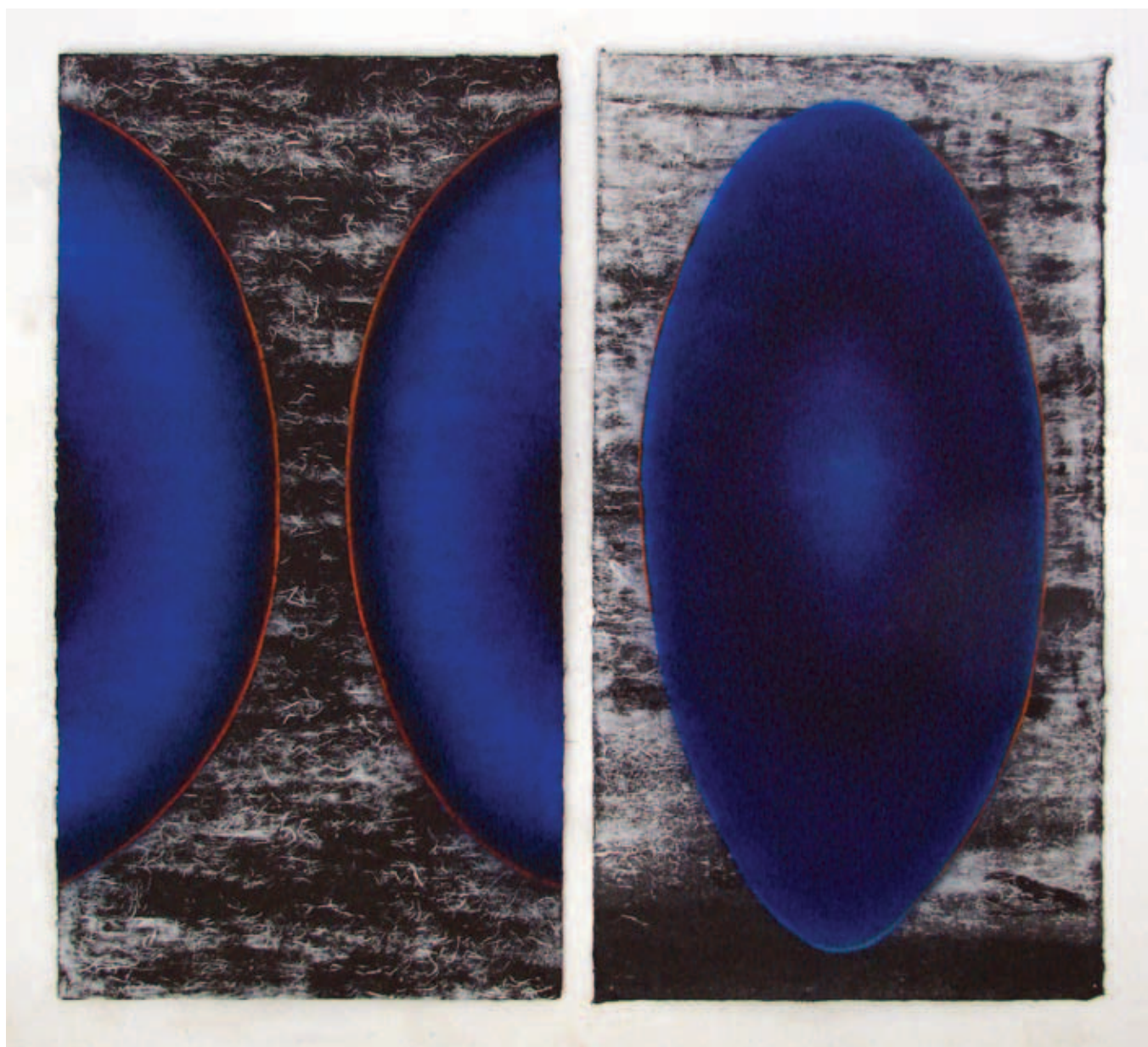

SZ. VARGA ÁGNES, Őrzők, 2017;
Kapu, 2017

CSUTOROS DAWN (HAJNAL), Érzéki csoda 3., 2017;
Érzéki csoda 1–2., 2016

az írásból, irodalmi munkásságukból élnek, legtöbbször nem a saját szövegeikből termelik a nagyobb bevételt, hanem különböző mellékes, irodalomközeli tevékenységekből: szerkesztésből, tanításból, alkalmi szövegek írásából, forgatókönyv-írásból, kreatív szöveg-írásból. Alkat kérdése, kinek mi a jobb: ha a megélhetésedhez szükséges bevételeidet azzal teremteted meg, hogy a művészi kompetenciáidhoz közel eső tevékenységet választasz magadnak, és a képességeidet próbálsd valamilyen módon kamatoztatni; vagy pedig ha egészen más dolgot csinálsz – mert ez esetben a pénzkereső munkád nem emészti fel az alkotó energiáidat. Ugyanakkor nyilván a készségeidből, elhivatottságodból adódóan limitált azoknak a tevékenységeknek a száma, amelyekre képes vagy mint alkalmazott tevékenységre, tehát a pénzkereső munkád valahol mégiscsak közel fog esni a képességeidhez. De hogy hol húzod meg a határt, mennyire távolítod-közelíted, az rajtad múlik. Én mindig is kommunikációval foglalkoztam pénzkereseti céllal, és ez valami olyan félutat jelent, ami elvileg távol áll az írástól és a művészettől, mégis megköveteli a kreativitást, az intuíciót, az írással megszerezhető szintetizálókészséget, arányérzéklet és lényeglátást. Vannak területei, amelyek mozgósítják azokat a képességeimet, amiket az írásnak köszönhetek, mégis viszonylag jól el tudom különíteni ezt a két életemet. Persze borzasztóan nehéz meggátolni, hogy a pénzkereset kannibalizálja a művészi létet, a kommunikáció ráadásul sajnos még mindig eléggé közel van az íráshoz, hiszen végső soron szövegalkotó, verbalizáló műfaj. A civil munkám tehát mégis elhasználna energiákat a sajátjának gondolt írói tevékenységeimtől, még úgy is, hogy az alkalmazott írói tevékenységem szintén képes örömet okozni, az sem kidobott idő, hanem jelen lehet benne úgy lenni, hogy ne érezze magát az ember megerőszkolva.

✓ *Jász Attila:* Öt éve vagyok főszerkesztő. Az első időkben nagyon zavart, hogy ennyi feladatom lett, mással is szerettem volna foglalkozni, a saját dolgaimmel. A pályám elején felmértem, hogy nagyjából három út adódik egy irodalmár számára, amiből meg lehet élni. Taníthat, de ezt kilőttem, mert azt láttam az idősebb barátaimon, hogy teljes embert kíván – tudtam, hogy nem lenne arra energiám, hogy mellette írjak. Fordíthattam volna, ami viszonylag nagy szabadságot ad, ha már jó fordító vagy – persze addig el kell valahogy jutni. Úgy éreztem, hogy alkatilag nem nekem való. Így maradt a könyv- vagy folyóirat-szerkesztés, ami azért jó, mert olyasmivel foglalkozhatok, ami amúgy is közel áll hozzám, és úgy adódott, hogy mindig sikerült kiharcolni, hogy ne kelljen mindennap bejárnom. Szabad kezet kaptam, csinálhattam úgy a dolgokat, ahogy nekem megfelelt. De az már egészen más helyzet, amikor úgy ébredsz fel egy reggel, hogy te vagy a főszerkesztő, és te mondod meg, hogy holnapról mi legyen. Ráadásul épp elvesztette a szerkesztőség az addigi irodáját, a fix támogatását, ott álltunk lefagyva, hogy se helyünk, se pénzünk. Ki kellett tanulni egy új szakmát, miután kitaláltuk, hogyan is legyenek a dolgok. Csináltunk egy vállalkozást, hogy a folyóiratot és a könyveket ki tudjuk adni. Egy ufó vagy alanyi költő mint egyéni vállalkozó, ez nagyon vicces. Ám ezeket meg kellett lépni, hiába nyomasztott. Az emberi lénynek meg kell terveznie, hogy egy napja hogyan épüljön föl. Már régen kitaláltam a magamét, és ebből nagyon nehezen engedek. Tudom, tapasztalatból, mikor működök jól. Lehetőségeimhez képest. Azt a kevés értékes időt nem szívesen fecsérelem a könyvelésre. Lehet ügyesen logisztikázni. Ha megcsináltam a dolgom – akkor is, ha nem írtam semmit, hanem például csak olvastam –, már nyugodt vagyok, és úgy érzem, hogy rendszerben vannak az ügyeim.

✓ *Szilágyi Csenge:* Én nagyon élvezem a szinkront, mert amióta az egyetemen nincs beszédóránk, ezt használom arra, hogy minél jobban blattoljak, és sok más készséget is fejleszt. Vannak olyan színészek, akiknek elviszi a színpadi hangjukat, nem tudnak már normális hangon megszólalni. Nagyon figyelek, hogy ezt elkerüljem. De egyébként van egy munka, amit úgy hívnak, hogy hangalámondás. A szinkron lehet művészet. Előfordult, hogy olyan nagy színészeknek kölcsönöztem a hangom, akiknek élmény volt átvenni a játékát. A hangalámondáson belül viszont azt nem szeretem, amikor reggel kilencre bemegyek, és gyermekszépségversenyeket mondok alá. „Köszönjük! Emily, hatéves.” Ilyenkor rosszul érzem magam, hogy ilyen műsorhoz valamit hozzátettem. De ha ott van az ember, nem mondhatja, hogy köszi, ezt nem. Szinkron nélkül a fizetésemből nem tudnék megélni.

✓ *Térey János:* A műfordítás kicsit olyan az író számára, mint a színésznek a szinkron – de mégsem ugyanaz. Mert ha a Vígszínházra gondolok, ott az a trend, hogy írj át. Ez ellen mindig harcoltam. Ha nem tetszik Dosztojevszkij vagy Shakespeare, írj helyette jobbat. De ha azt írta, én nem akarom megváltoztatni. Csak azt akarom visszaadni, amit a szerző kínál. Íróként jobban tisztelem, hiszen a kollégám, akkor is, ha halott. Azt akarom tükrözni, amit ő életében a papírra tett. Elképzelem az ar-

cát, milyen képet vágna, ha arról hallana, hogy valami nagyon hiányzik az ő kétszáz vagy ötszáz éve lezárt szövegéből, és valaki be akar oda passzintani egy monológot. De milyen alapon?

✓ *Féner Tamás:* Úgy látom, tapasztalom, tapasztaltam, hogy a fotográfiában olyan, hogy „főhivatású művész”, nem nagyon tud létezni. Az úgy van többnyire, hogy a fotográfus az alkalmazott fotó – ideértve a sajtófotót is – valamelyik területén keresi meg a mindennapit, és ettől a tevékenységtől teljesen függetlenül valósítja meg személyes alkotói programját, hoz létre autonóm művet. Talán egy-két könyvillusztrátor ha meg tudott élni a kreatív tevékenységéből, de hát többnyire az is alkalmazott fotó. Ezzel természetesen nem az alkalmazott alkotói tevékenységet minősítem, csak azt szeretném jelezni, hogy többnyire elválik a kétféle aktivitás. Arra is kevés példa van, különösen a jelentős alkotók munkásságában, hogy a napi tevékenységük közben keletkezett darabokat beemelnek vállalt életművükbe.

➤ **A digitális korszak, amikor mindent nagyon gyorsan és könnyen el lehet érni, mennyire változtatta meg a művészi életeteket, illetve a művészetnek a befogadókhoz való eljuttatását? Segítség vagy hátrány az internet?**

✓ *Halper László:* Nagyon ambivalens ez a helyzet, sok oldala van. Én a fotósokat irigylem, tudniillik ha felteszek egy számot a Facebookra, azt meghallgatni minimum 4-5 perc – a jazzfelvételek viszonylag hosszúak. Töredéke jelentkezik like-ban ahhoz képest, amikor posztolok egy fotót magamról. Egy képet befogadni egy pillantás, a zenét viszont több idő végighallgatni. Ebből a szempontból a fotó az interneten nagyon előnyös. Az viszont kétségtelen, hogy egy YouTube-linkkel sokkal több emberhez el lehet jutni, mint egy lemezzel. A koncertfelvételeimnél öt-hatezer megtekintés van, ennyi lemezt eladni elég nehéz lenne – ez természetesen előnyös dolog. Cserébe ebből semmiféle bevétel nem, csak reklámértéke lehet. Egyetlen nagy dilemma van, és ennek nem tudom, hogy mi lesz a megoldása, valószínűleg más sem tudja, az idő fogja eldönteni. A Beatles együttes a *Bors őrmester* albumával megmutatta, hogy egy lemez olyan, mint egy verseskötet: van tartalma, annak pedig eleje, közepe és vége. Ez nemcsak a kifejezetten koncepcionális albumokra vonatkozik, hanem minden esetben komoly munka van abban, hogy egy kiadott lemez kerek egész legyen. Korábban főleg egy-két slágeres kislemezek voltak. A mai fiatal zenekarok nem értik, hogy minek albumot csinálni, mert eladni nem lehet, és megelégszenek azzal, hogy föltesznek az internetre egy-két számot, ami szerintem visszalépés – egy nagyobb koncepcióból visszamentünk egy kisebbbe. Az én generációm még nem tud nem lemezt csinálni, mert az a műalkotás. Én nem tudnám azt mondani, hogy soha többé nem készítek albumot, még akkor sem, ha azt mondják, hogy elavult, mert még abban a koncepcióban gondolkodom. Egy picit szomorú, hogy a fiatalabbak ezt nem értik. Nekem még az is fontos, hogy milyen borítója van egy lemeznek, az is a része. Sokan azért is sírják vissza a régi bakelitlemezeket, mert annak nagy borítója volt, abban a méretben már egy rendes műalkotást lehetett csinálni. Nagyon nehéz azt látni, hogy később mi lesz, és azt is, hogy a muzikusok, zeneszerzők hogyan jutnak jogdíjhoz, azaz hogy amit csinálunk, hogyan fordul át bevétellé.

✓ *Féner Tamás:* A digitális fényképezés alapjaiban változtatta meg a képkészítéshez való viszonyunkat. Az analóg fényképezés induktív tevékenység: egy előre elhatározott program szerint fényképezek, a fényképezés mennyiségi korlátját jelenti a rendelkezésre álló filmanyag – a digitális fényképezés deduktív folyamat, gyakorlatilag korlátlan képmennyiséggel. Így – sajtóban legalábbis – a kreatív tevékenység a szerkesztőé, aki kiválaszt. Kétségtelenül a digitális fényképezés tette a fényképezést igazán demokratikussá. Mindenki művész. Persze, ez azért az irodalomban sincs másképp: gondoljunk Hazafi Veray János halhatatlan, sokat publikált életművére. Vizsgálatok mutatják, hogy a befogadói oldal egészen másképp viszonyul a generatív, mondjuk, amatőr képhez, mint a szervezethez, amit fotográfus készített. Én ugyan analógban fényképezek, de a digitális világot nem lehet elkerülni. Ráadásul mindig is fotósorozatokban gondolkodtam, képi szövegeket csináltam. Sajtóbeli megjelenésük az amerikai képszé forma, ami egy elég bonyolult szerkezet. Ez a '20-as évek végén alakult ki Németországban, aztán leginkább Amerikában terjedt el – ezek képi szövegek. Ha az interneten megnézzük egy online közleményben – most ez a sajtófotó legfontosabb felülete – a képgalériát, akkor lényegében egy képet látunk egyszerre, azaz ez időben működik. Ha én összeállítok a nyomtatott újságban egy képsort, az térben. Meg tudom határozni, hogy milyen sorrendben lássa őket a néző, egyszerre lehet őket látni, rájuk lehet közelíteni. Az interneten a kép lényegében csak fekvő lehet a képernyő alakja miatt. Nem lehet játszani azzal, hogy milyen irányba induljon el a kép olvasása. Ez hasonló ahhoz, mint egy lemez a zeneszámok sorrendjével. A kiállításnak is van egy olvasási sorrendje.

✓ *Vincze Ferenc*: Az internetes megjelenésekkel a kompozíció szűnik meg lényegében. A net nem rossz, csak egyszerűen megváltoztat bizonyos formákat, vagy előhoz új, rövidebbeket. Egy hosszú elbeszélést senki nem fog – vagy csak nagyon nehezen – végigolvasni a neten, egy regényt pláne nem. Viszont megjelennek azok a régi formák, amik a napilapokból veszték ki: ezek tárcanovella-ként futottak, vonal alatt közölték őket régen. Ha megnézzük a mai napilapokat, nem nagyon vannak már. Léteznek különböző publicisztikai formák, de a tárcanovella megszűnt. Az internettel mintha ez a forma kezdett volna visszajönni, mert rövid írásokra van szükség, öt-hat hétezer karakterre, amelyek két-három gördítéssel már végigolvashatók, és ezek a formák egyre inkább előtérbe kerülnek. A szépirodalom mellett ez megfigyelhető a különböző alkalmazott területeken, mint a kritikánál is: az online kritika rövid. Ez pedig hatással van arra is, ami a folyóiratokban megjelenik, mert ők ráálltak arra, hogy inkább közölnek hosszabb lélegzetvételű, elemző kritikákat, mivel nem tudják felvenni a versenyt azzal, hogy az online felületen hetente megjelenik tíz kritika, ők meg havonta tudnak közölni, mondjuk, hatot. Az az érdekes számomra, ahogy az internet kezdett megváltoztatni bizonyos bevett műfajokat, és nem azt figyelem, hogy ez mennyire bántja az én szövegeimet. Ezek a rövidebb formák aztán később egy kötetben érik el esetleg egy olyan funkciójukat, ami a neten még nincs meg. Így a kettő nagyon szépen együtt tud működni: megszületnek rövid szövegek, amelyeket aztán – ha az ember próbál valamiféle koncepcióban gondolkodni – a végén kötetként össze lehet állítani. Eléggé bevett gyakorlattá vált, hogy például blogokon megjelennek bejegyzések, szövegek, és a végén készül belőlük egy könyv, ami sok esetben az eladhatóságot is növeli, mert aki követi valakinek a blogját, ismeri, és szívesen megveszi kötetként.

✓ *Boros Mátyás*: Az interneten nagyon nyomasztó az a hatalmas mennyiségű anyag, ami rázuhan az emberre. Ám a klasszikus, analóg tudást nagyon érdekes összekapcsolni az online világgal, izgalmas fúziók jönnek így létre. Amikor birtokában vagy egy technikai tudásnak, amire hat valamilyen tartalom az internetről, és ezt valahogy vissza is tudod forgatni, nagyon szép kapcsolódási láncot lehet ebből építeni. Ráadásul így az analóg világ mégsem tűnik el igazán. A személyes találkozást a műtárggyal egyébként sem lehet pótolni. Az internet meg nagyon jó eszköz híradásra, terjesztésre, információ- és inspirációszerzésre.

✓ *Jász Attila*: Ha lehet, védem magam az internettől. Ha lehet, délelőtt nem netezek, amúgy is minden utolér. Másrészt iszonyatosan jól használható kutatáshoz. Ha megvan a téma, sokkal könnyebb bármihez hozzájutni, mintha el kellene mennem, mondjuk, egy londoni könyvtárba elolvasni egy könyvet. Hiszek abban, hogy egyedi, amit csinálok, és nem zavar, ha valaki hasonló témáról ír. A könyv nekem olyan, mind a CD: van egy adott tartalom, ami abba belefér. Már nem lehet bele-, hozzá- vagy átírni. Természetesen nem olyan friss, flexibilis, mint a virtuális világ. Ám azzal, hogy nagyon rövid idő alatt hihetetlenül hatalmas információhoz jutsz hozzá, nagyon felszínessé teszi a befogadást. Az olvasás sem ugyanolyan digitális felületen. Olvasok az interneten is, de másképp és mást. Van nyomtatott és online folyóiratunk is, ugyanazok a szerkesztők csinálják, de másképp szerkesztik: mások a szempontok. Tudnunk kell, hogy az ötvenoldalas tanulmányt ne az interneten jelentessük meg, a másfél flekkes színes szöveg viszont a netre való.

✓ *Oláh Dezső*: Egy olyan szigeten élem az életemet, ahol megpróbálok minél több zavaró tényezőt kizárni, csak a zenével próbálok foglalkozni. Számomra nagyon jó az internetben az, hogy minden ott van, és közel van. Az, hogy Bartók teljes életművébe bármikor bele tudok hallgatni, fantasztikus. Szeretek fizetni azokért a tartalmakért, amiket értékes vagy jó minőségű információnak tartok. Emiatt tanításhoz és zeneszerzéshez, hangszereléshez előfizetek egy olyan megosztóra, ahol bármilyen darabot több hangszerelésben meghallgathatok a világ legjobb kiadóitól. Az internet többi részétől viszont óvakodom, például a közösségi oldalaktól, de közben pedig muszáj használnom őket, mert máshogy nem lehet eljutni emberekhez. Ráadásul azért is muszáj online jelen lenni, hogy bizonyos számokat produkáljunk. Hiába próbáljuk ezt eltitkolni, a zenei világban ez így van. Adott szám alatti klikkelés, nézettség alatt egy zenekar nem zenekar – ezeket a számokat el kell érni. Egy szervező azt mondja, hogy oké, ide szeretne valaki jönni hozzánk játszani, az összes zenei díjat megkapta, de alig pár százan nézték meg a videóit – biztos nagy a család –, ki fogja meghallgatni élőben? Ez egy nagy nyomás.

✓ *Jurák Bettina*: Hihetetlenül felgyorsult a tartalmak fogyasztása az interneten. A YouTube megmutatja nekem, hogy a videóimat átlagosan mennyi ideig nézték. Amikor láttam, hogy a négyperces da-

rabot két percig nézték, arra gondoltam, hogy nem igaz, hogy ennyire rossz, hogy abbahagyja a közepén. Annyira rohannak az emberek, hogy nem tudják végignézni, ha már elkezdték? Sokszor magamat hibáztatom, de közben tudom azt is, hogy ez így működik, mindenki rohan.

✓ *Hollós Ádám:* Azokon az applikációkon, amelyek képeket mutatnak, egyszerűen egy cunami zúdul rá az emberre jobbnál jobb vizuális alkotásokkal. Őrületos mennyiségű anyag van fent. De létezik olyan alkalmazás, ami bármilyen saját fotóból egy algoritmus alapján olyan festményeket hoz létre, amilyeneket kézzel megcsinálni iszonyatosan sok meló lenne. Ráadásul okosan rakja össze a program a színeket, a formákat. De ez nem ugyanaz: feltenni egy képet vagy videót a netre, az ízelítő. Nem szabad a nézettségeket vagy a lájkokat azonos szinten kezelni azzal, hogy az adott műtárgy előtt élőben mi történik.

✓ *Batykó Róbert:* Én a képeimnek csak egy részét töltöttem fel az internetre, nincs saját weboldalam sem – ez egyfajta hiányosság, ugyanakkor a galéria honlapján meg lehet találni a munkáimat, illetve van egy blogom is. Bár nem ártana most már kicsit rendszerezni a lassan tizenöt évnyi alkotói tevékenységet. Egyébként már jó ideje csak szakmai dolgokat osztok meg a Facebookon is, hogy akiket érdekel, tudjanak róla, hogy egy kiállítás mikor nyílik meg, hol lehet megnézni. Ennél viszont sokkal fontosabb a vizuális területen alkotóknak, hogy az internet egy tárhely, ahol bármire rá lehet keresni, és a legszélsőségesebb, legmarginálisabb témában is több száz képet lehet találni. Hihetetlen, hogy miért töltenek fel az emberek képet mindenféle furcsaságról. Volt olyan időszak, amikor szemetet, utcán eldobott tárgyakat festettem, és találtam több olyan blogot, ahol az emberek minden nap lefotózták a szemetüket. Végignéztem vagy kétszáz képet, amiből hármat tudtam használni. Mostanában különféle operációs rendszereknek a hibáit keresem, és erről is töltenek fel képeket. A digitális kor a hagyományos festészetet meg tudja termékenyíteni, az absztrakt művészet területén nagyon érdekes új hatások jönnek pont ebből a digitális világból. Én létrehoztam egy saját tervezésű festőgépet, egy ideje azzal dolgozom. Ennek segítségével nem hagyományos technikával – ecsettel – viszem fel a festéket a vászonra, hanem ez a kaparógép egy printelt felületet imitál.

✓ *Szilágyi Csenge:* Amikor megjelentek a hivatalos weboldalak, mindig úgy éreztem, hogy nekem nem lesz. Aztán már annyian jelöltek be a privát Facebookomon, hogy úgy döntöttem, inkább csinállok egyet. De nem hirdetem sehol, az ismerőseim nézik meg leginkább. Nem fektetek ebbe energiát. Főként azért sem, mert például egyszer elszavaltam a *Szomorú samurájt*, ami körül nagy hírverés volt, megnézték ötszázezren, és hirtelen elkezdtek mindenhol keresni: reggeli tévéműsorok, rádió... Olyan érzés volt, hogy ezek szerint eddig én nem csináltam semmit? A Csehov, amit játszom, az semmi? Egy hülye délután egy vicces videót felrakok a netre, és rögtön ilyen érdeklődést kapok? Nem éreztem, hogy ezt meg kellene lovagolnom, és még rosszul is esett. Mintha az eddigi munkám semmibe lenne véve. Az internet sok lehetőséget kínál, lehetne híressé válni általa, lehet befutni ideig-óráig, de az a végén nem én leszek.

✓ *Térey János:* Könyv manapság nem jelenik meg – pláne regény – tréler nélkül. Nyilván nekem is abban segít az internet, hogy váratlan helyekre jussak el. A vizuális tartalmakkal megtámogatott irodalom ki tud nyitni olyan ajtókat, amelyek eddig zárva voltak. Aki húsz éve olvas, azt nem kell biztatnom, hogy folytassa. Viszont ha azt szeretném, hogy táguljon ez a kör, akkor biztos, hogy nem húzódnak a sáncaim mögé. Kötelező a közösségi média, akkor is, ha nincs energiád – ilyenkor segít benne valaki, például a kiadód. Lehet látni, nagy csodát nem úgy teszel, hogy gyermeked videót posztolsz. A fellépéseket viszont fontos úgy megszervezni, hogy azok egyfajta performanszok legyenek. Ilyen értelemben a slam volt az utolsó áttörés a magyar költészet történetében – ha egyáltalán oda sorolható, mert inkább kiegészítő jelenség –, mert az tudott újra tömegeket mozgatni. Nagy László vagy Juhász Ferenc egy-egy fellépése a hetvenes években a Fészek Klubban még tömegeket mozgatott, ha Latinovits szavalta őket. A mi esetünkben nagyon sok áll azon, hogy te mint előadó mit tudsz nyújtani. Én például a memoritereket leszámítva – azokat muszáj volt – sohasem adtam elő fejből sem saját szöveget, sem a másét, de valakinek ez tökéletesen megy. Nagyon fontos, hogyan tudod egy fellépésen a nézők figyelmét ébren tartani – ehhez nem kell botrányhősnek lenned, nem kell vad dolgokat mondanod, de íróként sem közömbös, milyen előadó vagy.

(folytatjuk)